

PORODNOST ZA PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY V ČESKÝCH ZEMÍCH

Vliv změn v porodnosti mezi lety 1914-1920 na další populační vývoj v českých zemích

Michaela Tvrdíková, michaela.tvrdikova@gmail.com, Univerzita Karlova v Praze, katedra demografie a geodemografie

První světová válka znamenala pro český populační vývoj výraznou změnu. Urychlila pokles úrovně porodnosti, který nastal v rámci probíhajícího demografického přechodu započatého v 70. letech 19. století. Omezování velikosti rodiny se stávalo častějším a po válce bylo již přirozenou součástí reprodukčního chování české populace. Ženy již nerodily po celé své fertilní období, ale polovinu dětí měly do 5ti let od sňatku. Hospodářská situace za první světové války byla velmi složitá a přidělový systém selhával. Muži byli odvedeni na frontu a jejich manželky byly nuceny nahradit je v jejich původních funkcích ve správě i v továrnách. Všudypřítomný hlad a nedostatek základních surovin velmi ovlivnily zdraví populace zvyšoval její nemocnost. Reprodukční funkce rodiny byla evidentně silně narušena, což se projevilo na výrazně nižších počtech živě narozených.

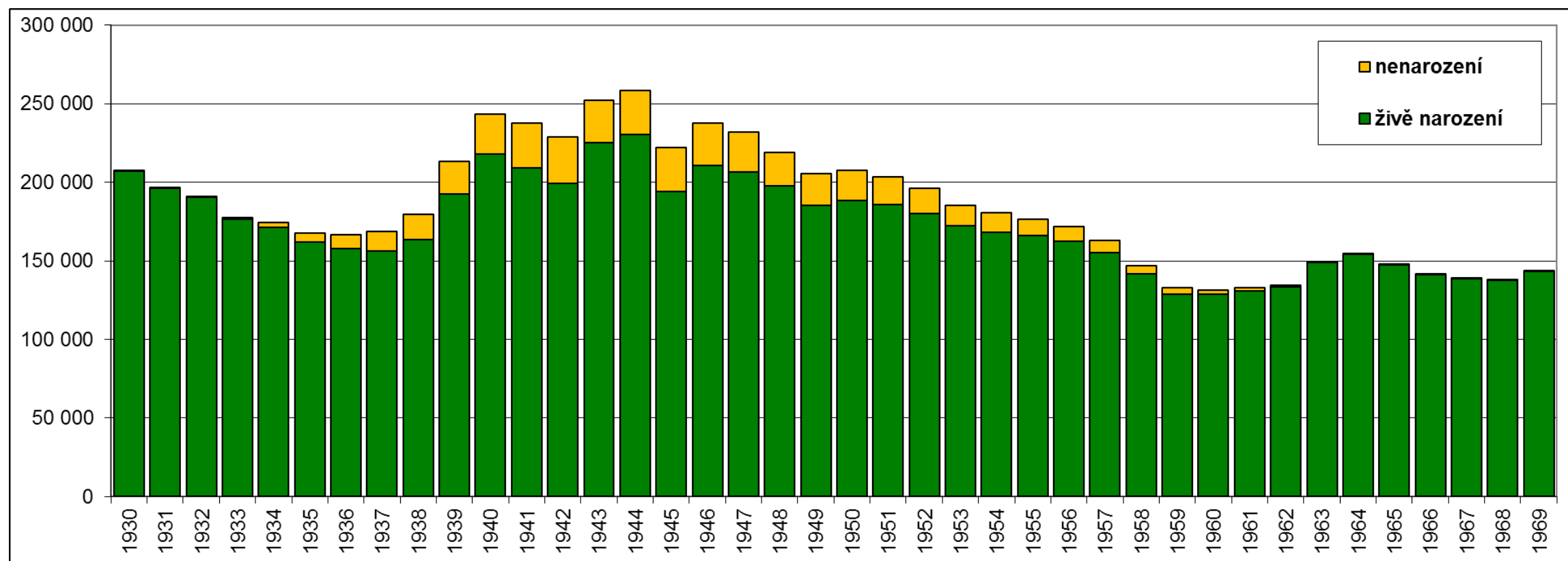
METODOLOGIE A DATA

- rekonstruovaná data z publikace „Přirozená měna obyvatelstva v zemích Koruny české v letech první světové války 1914-1918“
 - nedostupné struktury – hrubé míry a další ukazatele nenáročné na datovou základnu
- „Pohyb obyvatel v Českých zemích 1785-2008“
- rozdíly v datech → polovina rozdílu může být vysvětlena rozdílným územím (Vitorazsko, Hlučínsko, Valticko a část Těšínska)
- použitá data se liší i s daty I.Kochanovskova, na jehož práci navazuje tato analýza
- rozdíly jsou znázorněny v grafu 1

ZTRÁTY ŽIVĚ NAROZENÝCH A NENAROZENÍ V DRUHÉ GENERACI

- rozšíření odhadů přímých válečných i reprodukčních ztrát v práci I.Kochanovskova z roku 1960
- počet narozených bez vlivu války leží na spojnici roků 1914 a 1923, kdy již pominul poválečný vzrůst a zároveň se zachoval klesající trend počtu živě narozených
- celkově tyto ztráty představují **527 493 nenarozených** (255 555 dívek) - graf 2
- fertilní období těchto žen nastalo v letech 1930-1969
- I.Kochanovskov vyčíslil ztráty v druhé generaci na **450 179 dětí**
- nejvíce ztrátové bylo období 1940-1947, kdy byla roční ztráta vyšší než 25 000 dětí
 - úhrnná plodnost v tomto období byla průměrně 2,68 dítěte na jednu ženu
 - I.Kochanovskov počítal s úhrnnou plodností z roku 1930, což je 2,15 dítěte na jednu ženu
 - je možné usuzovat, že ztráty byly podhodnoceny
- ztráty byly I.Kochanovskovem odhadnuty v pětiletých věkových intervalech pro každou generaci zvlášť → přepočítání na roční reprodukční ztráty (graf 3)
- 1916, 1967, 1918 byly nejvíce ztrátové generace – celkem 355 449 dětí.

Graf 3: Živě narození a nenarození v letech 1930-1969

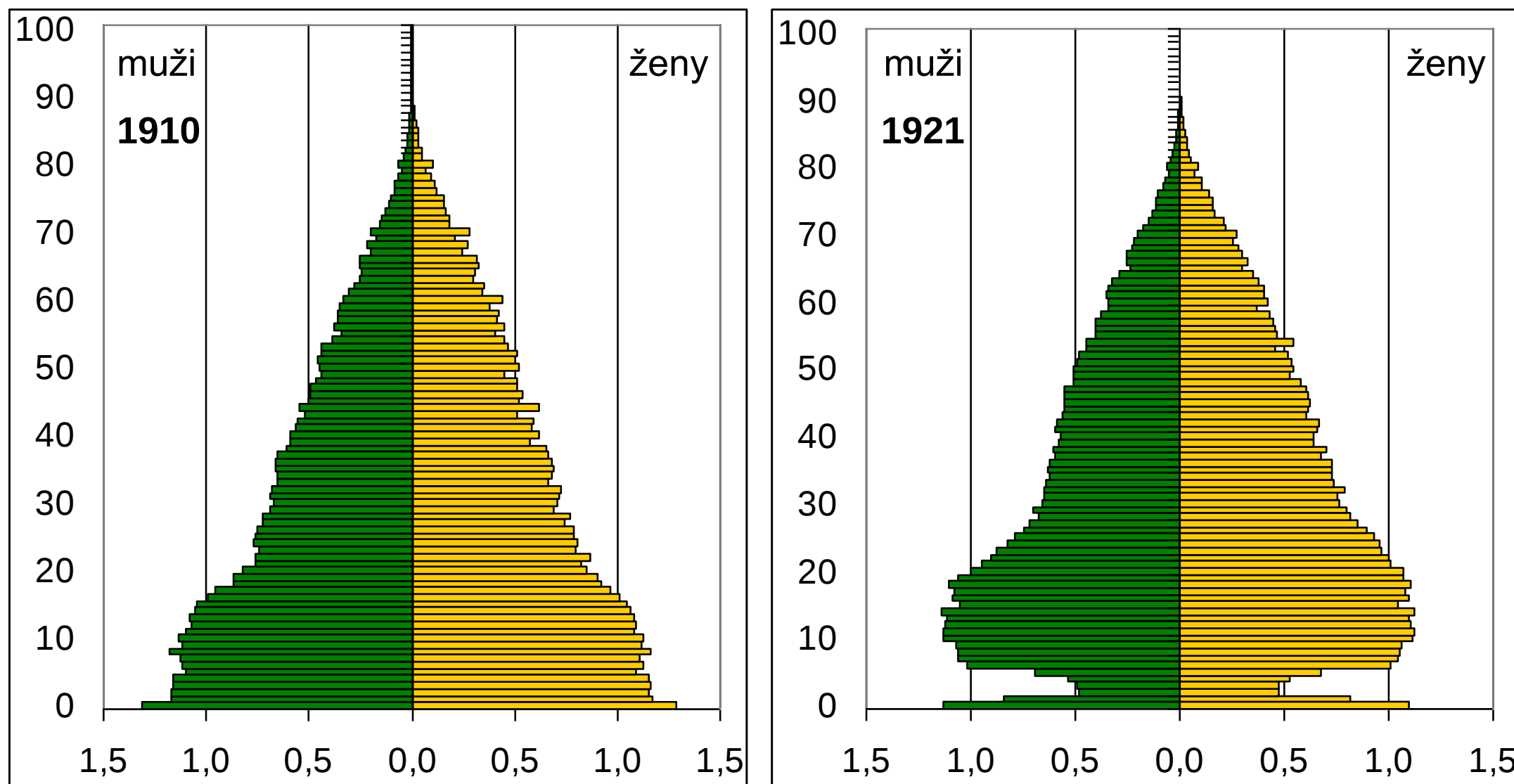

Zdroj: Živě narození: Pohyb obyvatel v Českých zemích 1785 – 2008, Nenarození: Kochanovskov: Odhad ztrát na populaci v českých krajích v letech 1900–1950, 1960 ztráta: vlastní výpočet

ZMĚNY VE VĚKOVÉ STRUKTUŘE

V roce 1910 měla česká populace naposledy progresivní tvar pohlavní a věkové struktury. Ve sčítání lidu v roce 1921 se projevil ztráty jak v mužské populaci, tak ztráty reprodukční. Věková pyramida z roku 1950 už naznačuje reprodukční ztráty během hospodářské krize ve třicátých letech, velký nárůst úhrnné plodnosti během druhé světové války a bezprostředně po ní, kdy přesahovala hodnotu 3 dětí na jednu ženu. Poslední graf 7 spojuje věkovou strukturu z roku 1921 a počty nenarozených v letech 1915-1920, kteří by se dožili roku 1921 (jsou zvýrazněni světle zeleně-muži a oranžově-ženy).

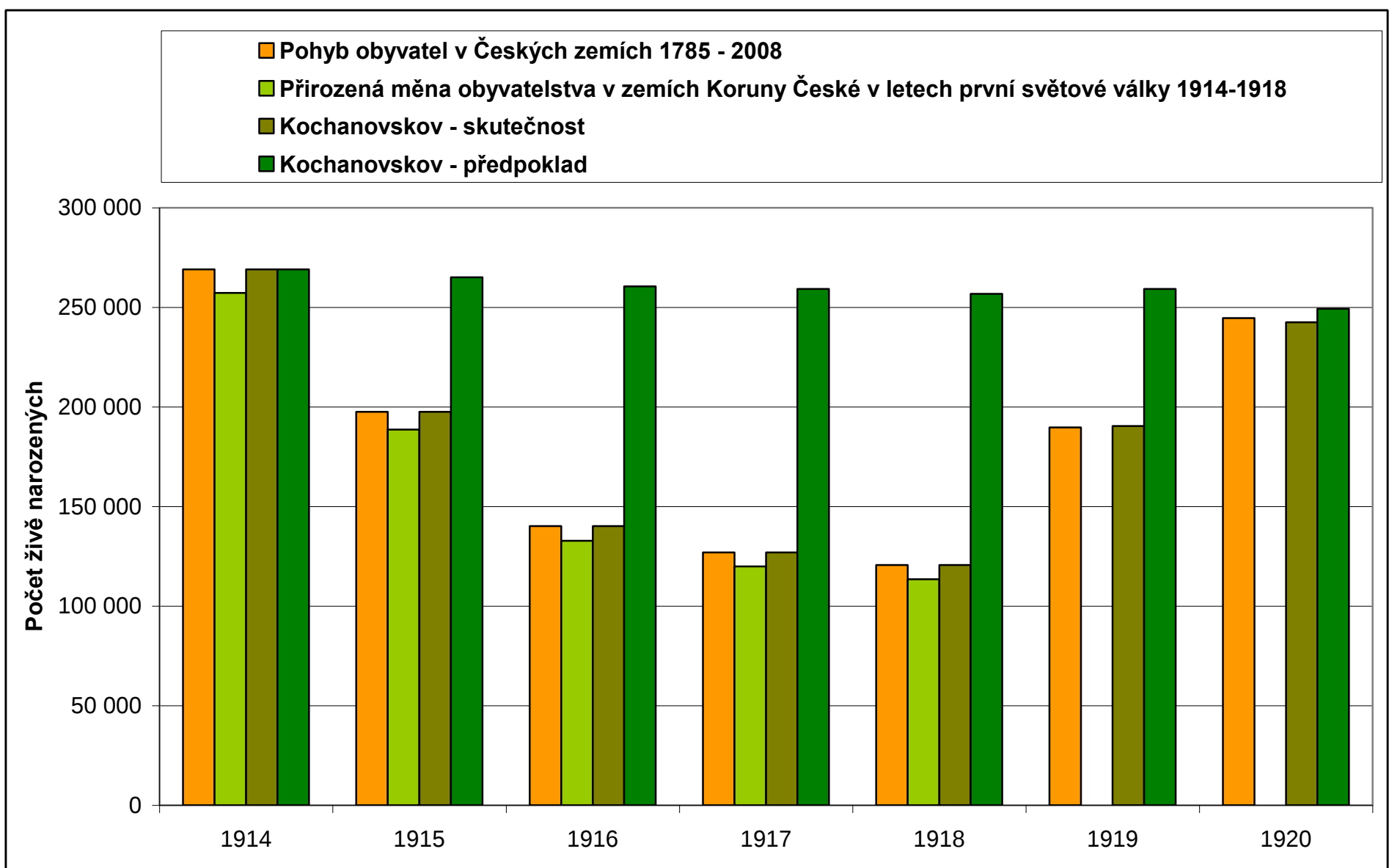
Graf 4,5,6: Věková struktura z dat sčítání 1910, 1921, 1950

Zdroj: Sčítání lidu v letech 1910, 1921, 1950, POPIN Czech republic

Zdroje:
KOCHANOVSKOV, I. 1960. *Odhad ztrát na populaci v českých krajích 1900–1950*. Demografie. 1960. 2. 108–123 s.
FIALOVÁ, L. 1995. *Sezónnost demografických událostí v českých zemích v 17. až 20. století*. Demografie: revue pro výzkum populačního vývoje. Vyd. 1. 1995. roč. 37, 9–21s.
Přirozená měna obyvatelstva zemí Koruny české 1914–1918. 2005. Praha: Český statistický úřad. 2005. 324 s. ISBN 80-250-1036-8
Dostupný z WWW: <http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/p/4016-05>

Graf 1: Skutečný a odhadovaný počet živě narozených v letech 1914-1920

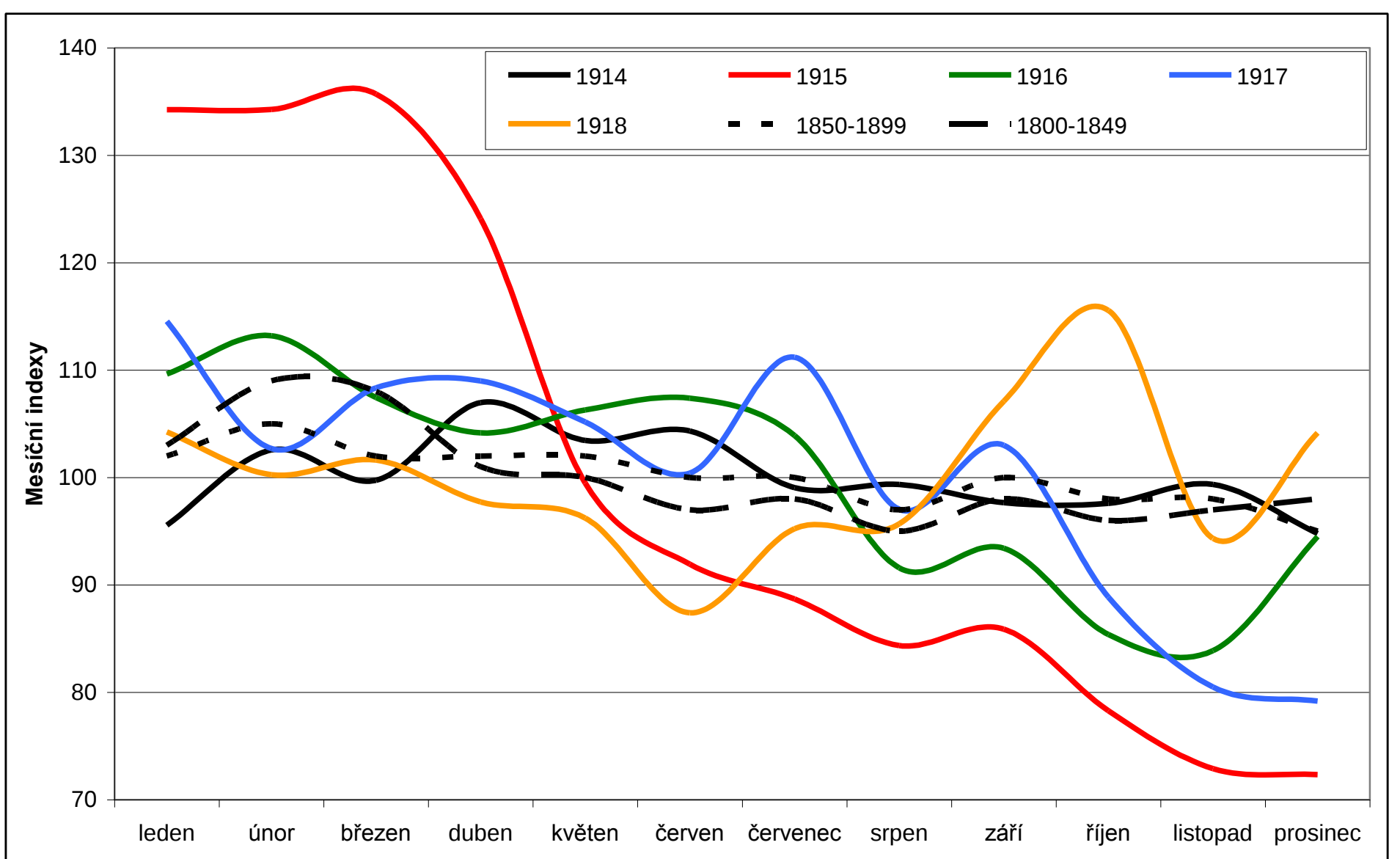

Zdroj: uveden v legendě grafu

SEZÓNOST

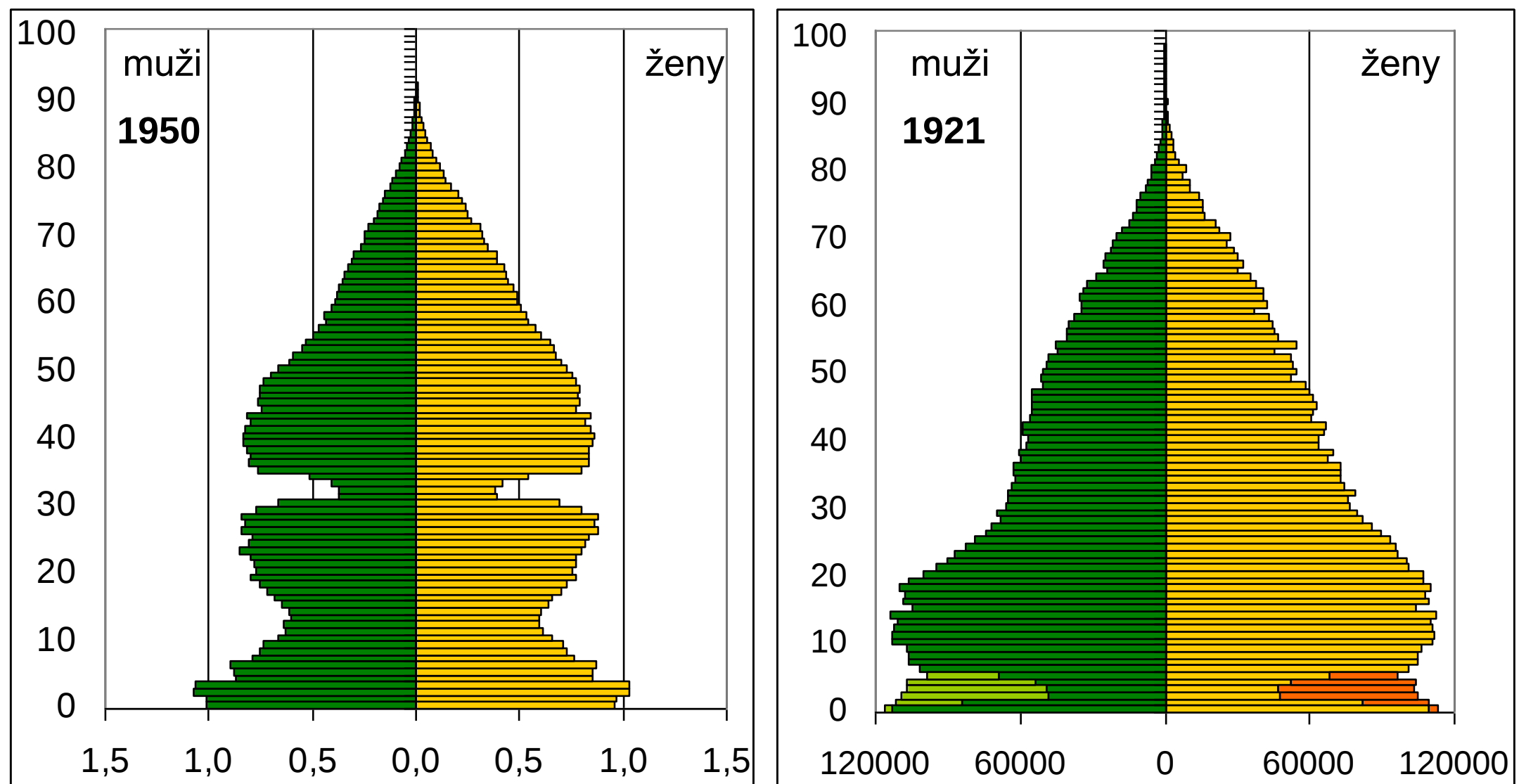
V grafu 2 je znázorněna sezónnost a její změny v jednotlivých letech. Je potřeba zdůraznit, že jednotlivé roky války jsou srovnávány s padesátiletými průměry z 19. století a proto více kolísají. V 19. století nebyly rozdíly mezi měsíci příliš výrazné. Rok 1915 je velmi výjimečný. Obrovský propad mezi dubnem a květnem je způsoben červencovou a srpnovou mobilizací, která proběhla v předcházejícím roce. Stejně tak rok poslední rok války 1918 má své maximum neobvykle v říjnu.

Graf 2: Sezónnost porodů v 19. století a v letech první světové války

Zdroj: 1800–1899: Fialová, L.: Sezónnost demografických událostí v českých zemích v 17. až 20. století, 1995, 1914–1918: Přirozená měna obyvatelstva zemí Koruny české v letech první světové války 1914 – 1918, ČSÚ a vlastní výpočet

Graf 7: Věková struktura 1921 a nenarození v období 1915-1920

Zdroj (graf 7): Kochanovskov: Odhad ztrát na populaci v českých krajích v letech 1900–1950, 1960

Sčítání lidu v Republice československé ze dne 15. února 1921, 1924. Praha: Státní úřad statistický: Bursík & Kohout, 1924. Díl I., 129 s., Sčítání lidu v republice československé k 1.12.1930. Státní úřad statistický, Praha: Bursík a Kohout v Praze. 1934. sešit 7
Sčítání lidu v Republice československé ke dni 1. března 1950, 1958. Praha: Státní úřad statistický, 1958, Díl II., 114 s.
Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910 in Österreich. 1917.
Wien: Kaiserlich-Königliche Hof- und Staatsdruckerei. 1917. 51s.